

ĐỊNH KHUÔN DÂN TỘC CỦA MỘT SỐ DÂN TỘC VÙNG TÂY NAM BỘ⁽¹⁾

Lê Hương

Viện Tâm lý học.

Định khuôn dân tộc được hiểu là một biểu tượng có tính bền vững của một người, một nhóm xã hội về dân tộc của họ hay về một dân tộc khác. Đó là một hiện tượng tâm lý phổ biến, biểu thị sự quy gắn những đặc điểm giống nhau cho những người khác nhau trong cùng một dân tộc. Mặc dù chịu sự chi phối nhất định của cảm xúc dân tộc, song định khuôn dân tộc thể hiện nhận thức của chủ thể định khuôn - nhận thức liên quan đến tính cách, lối sống, năng lực hành động của dân tộc được đánh giá trong những lĩnh vực khác nhau của cuộc sống hàng ngày. Định khuôn dân tộc cho thấy chủ thể định khuôn đánh giá về dân tộc mình hay dân tộc khác như thế nào, và sự đánh giá đó, đến lượt mình lại chi phối hành vi của họ. Trong trường hợp những đánh giá đó liên quan đến dân tộc mà bản thân chủ thể đánh giá là một thành viên thì định khuôn dân tộc có thể được xem như một nội dung của tự ý thức dân tộc.

Định khuôn dân tộc là một hiện tượng tâm lý có ảnh hưởng nhất định đến sự phát triển của mỗi dân tộc cũng như đến mối quan hệ giữa các dân tộc. Vì vậy, nghiên cứu định khuôn dân tộc là một việc cần thiết.

Để tìm hiểu định khuôn dân tộc của các dân tộc ở Tây Nam Bộ, phương pháp khảo sát bằng bảng hỏi đã được sử dụng trong nghiên cứu. Cuộc khảo sát được thực hiện vào năm 2003 tại ba tỉnh Kiên Giang, Hậu Giang và Sóc Trăng với lượng mẫu khách thể hơn hai trăm người, bao gồm dân tộc Khmer, Kinh và Hoa. Trong nghiên cứu này, định khuôn dân tộc được xem xét trên cơ sở đánh giá của người dân về tính cách của dân tộc mình và các dân tộc khác. Sau đây là một số kết quả cụ thể (bảng 1).

Trong đánh giá của người dân vùng Tây Nam Bộ về dân tộc mình, chúng tôi nhận thấy một xu hướng khá rõ nét, đó là các dân tộc thường đánh giá những nét tính cách tích cực của dân tộc mình cao hơn so với đánh giá của các dân tộc khác về họ. Chẳng hạn, có 93,1% số người Kinh tham gia khảo sát đánh giá dân tộc mình nhìn chung là có tính độ lượng, trong khi đó, chỉ có 75,8% số người Hoa và 79,3% số người Khmer đánh giá dân tộc Kinh như vậy. Hoặc, nếu 83,9% số người Khmer đánh giá dân tộc họ có tính tiết kiệm, thì chỉ có 53,0% số người Kinh và 54,5% số người Hoa đánh giá họ như vậy. Tuy nhiên, mức độ chênh lệch

Bảng 1: Đánh giá của người dân về một số nét tính cách dân tộc (%)

Các nét tính cách được đánh giá	Đánh giá về người Kinh			Đánh giá về người Hoa			Đánh giá về người Khome		
	Kinh đ/g	Hoa đ/g	K.me đ/g	Kinh đ/g	Hoa đ/g	K.me đ/g	Kinh đ/g	Hoa đ/g	K.me đ/g
1. Nhìn chung thật thà.	81,9	72,7	79,3	92,2	100,0	89,7	97,4	100,0	98,9
2. Nhìn chung khôn ngoan.	94,8	100,0	81,6	95,7	93,9	92,0	45,2	54,5	77,0
3. Nhìn chung biết làm ăn.	99,1	93,9	94,3	80,9	97,0	86,2	46,1	36,4	67,8
4. Nhìn chung chăm chỉ.	94,0	78,8	85,1	94,8	97,0	92,0	81,7	66,7	66,7
5. Nhìn chung độ lượng.	93,1	75,8	79,3	91,3	94,8	80,5	86,1	69,7	67,8
6. Nhìn chung tiết kiệm.	94,0	70,0	97,7	92,2	100,0	97,7	53,0	54,5	83,9
7. Nhìn chung cởi mở.	94,0	78,8	80,5	65,2	69,7	72,4	81,7	81,9	81,6
8. Nhìn chung thông minh.	98,3	93,9	93,1	95,7	97,0	95,4	41,7	45,5	66,7
9. Nhìn chung biết nhìn xa trông rộng.	98,3	87,9	90,8	91,3	93,9	88,5	40,9	24,2	51,7
10. Nhìn chung biết điều.	95,7	100,0	88,5	94,8	100,0	93,1	87,0	69,7	77,0
11. Nhìn chung ưa tiến bộ.	94,0	84,8	90,8	91,3	97,0	87,4	61,7	63,6	91,6
12. Nhìn chung hiền lành.	96,6	93,9	93,1	97,4	97,0	89,7	93,0	93,9	93,1
13. Nhìn chung tiên tiến, hiện đại.	95,7	84,8	89,7	96,5	93,9	89,7	67,8	33,3	50,6
14. Nhìn chung văn minh.	94,0	97,0	89,7	93,9	97,0	90,0	47,8	48,5	77,0
15. Nhìn chung quan tâm đến người khác.	81,9	72,7	83,9	91,3	100,0	90,8	88,7	81,8	90,8
16. Nhìn chung cả tin.	75,0	69,7	66,7	80,0	78,8	78,2	89,6	78,8	87,4
17. Nhìn chung biết kinh doanh.	94,0	84,8	88,5	96,5	97,0	90,8	39,1	42,4	43,7

trong so sánh đánh giá của các dân tộc về bản thân với đánh giá của các dân tộc khác về họ là khác nhau. Nhìn chung, tự đánh giá của dân tộc Hoa về họ so với đánh giá của các dân tộc khác về người Hoa không có sự chênh lệch nhiều. Tự

đánh giá của người Kinh cũng gần tương tự như vậy. Mức độ chênh lệch lớn nhất xuất hiện trong so sánh đánh giá của người Khơme về dân tộc họ với đánh giá của người Kinh và người Hoa về dân tộc Khơme. Độ chính xác của tự đánh giá dân tộc hay đánh giá của người dân tộc khác về một dân tộc nào đó phụ thuộc vào rất nhiều nhân tố khác nhau, đặc biệt là thực trạng quan hệ giữa các dân tộc và mức độ giao tiếp trong cuộc sống hàng ngày của họ với nhau. Trong thực tế hiện nay, tại địa bàn khảo sát, phần lớn người dân các dân tộc Kinh, Hoa và Khơme sống xen kẽ nhau hơn là sống riêng rẽ theo dân tộc (86,9% số người tham gia khảo sát khẳng định rằng, các dân tộc sống xen kẽ nhau) và hàng ngày họ có giao tiếp với nhau theo các hình thức và mức độ khác nhau. Như vậy, cuộc sống hiện thực ngày nay là một điều kiện thuận lợi cho việc hình thành định khuôn dân tộc ở người dân. Nếu lấy mức độ chênh lệch trong so sánh tự đánh giá của con người về dân tộc mình và đánh giá của người dân tộc khác về dân tộc đó làm một tiêu chí thể hiện độ chính xác của tự đánh giá dân tộc, thì có thể thấy rằng tự đánh giá của người Hoa và người Kinh có độ chính xác cao hơn so với tự đánh giá của người Khơme. Đây là một vấn đề đáng quan tâm nếu nhìn từ góc độ phát triển, bởi độ chính xác của tự đánh giá dân tộc là một nhân tố có những tác động không nhỏ đến hoạt động thực tiễn của con người, đến hiệu quả làm ăn, sinh sống và phát triển của mỗi người nói riêng và mỗi dân tộc nói chung. Nếu định khuôn dân tộc (về dân tộc mình hay dân tộc khác) có độ chính xác cao thì biểu tượng tâm lý này có thể có tác động tốt trong điều chỉnh hành vi của mỗi cá nhân và do đó tác động tích cực đến sự phát triển của cả một dân tộc hay quan hệ giữa các dân tộc. Nhưng khi định khuôn dân tộc thiếu tính chính xác thì nó sẽ có tác động tiêu cực đến sự phát triển đó.

Theo tự đánh giá của những người tham gia khảo sát thì dân tộc họ có nhiều nét tính cách đẹp. Tuy nhiên, định khuôn dân tộc của họ cũng có những điểm khác nhau.

Hầu hết (hơn 90%) những người Kinh tham gia khảo sát tự thấy ở dân tộc họ có những nét tính cách tốt đẹp như: Trong quan hệ giữa người với người thì họ là những người độ lượng (93,1% số người nhận định), hiền lành (96,6%), cởi mở (94,0%), biết điều (95,7%)...; trong làm ăn, họ khôn ngoan (94,8%), chăm chỉ (94,0%), biết làm ăn (99,1%), biết kinh doanh (94,0%)...; trong lối sống thì tiết kiệm (94,0%), tiên tiến, hiện đại (95,7%), văn minh (94,0%), ưa tiến bộ (94,0%)... Có ba nét tính cách mà người Kinh tự thấy dân tộc mình ít có hơn so với các nét tính cách nêu trên là tính thật thà (81,9%), quan tâm đến người khác (81,9%) và cả tin (75,0). Đáng chú ý là có một số nét tính cách có ý nghĩa quan trọng trong quan hệ người - người mà người Kinh tự đánh giá họ khá cao, song các dân tộc khác lại không nhìn nhận người Kinh như vậy. Chẳng hạn, chỉ có 75,8% số người Hoa và 79,3% số người Khơme cho rằng người Kinh độ lượng (tỷ lệ số người Kinh tự đánh giá là 93,1%), 78,8% số người Hoa và 80,5% số người Khơme cho rằng người Kinh cởi mở (tỷ lệ số người Kinh tự đánh giá là 94,0%).

Hình ảnh dân tộc Hoa trong định khuôn dân tộc của người Hoa cũng rất đẹp. Họ tự thấy rằng, dân tộc họ có những nét tính cách tốt đẹp như thật thà (100,0%), khôn ngoan (93,9%), chăm chỉ (97,0%), tiết kiệm (100,0%), quan tâm đến người khác (100,0%), ưa tiến bộ (97,0%), biết làm ăn, biết kinh doanh (97,0%)... Duy chỉ có điều họ tự đánh giá họ không phải là người cởi mở lắm (69,7%). Người Kinh và người Khơme cũng đánh giá họ như vậy (các số liệu tương ứng là 65,2% và 72,4%). Người Hoa cũng không phải là người cả tin lắm (78,8%).

Với định khuôn dân tộc của người Khơme, có thể thấy rõ một số đặc điểm nổi bật sau đây:

- Có một số nét tính cách người Khơme tự đánh giá cao, đó là tính thật thà (98,9%), hiền lành (93,1%), biết quan tâm đến người khác (90,8%), cả tin (87,4%). Các dân tộc khác cũng đánh giá họ như vậy.

- Một số nét tính cách khác của người Khơme cũng được tự họ đánh giá họ tương đối cao như tiết kiệm (83,9%), văn minh (77,0%), nhưng các dân tộc khác lại đánh giá họ tương đối thấp. Chẳng hạn, chỉ có 53,0% số người Kinh và 54,5% số người Hoa cho rằng người Khơme nhìn chung là tiết kiệm.

- Bản thân người Khơme tự đánh giá họ không cao lắm khi nhìn nhận theo một số nét tính cách cần thiết cho hoạt động sản xuất kinh doanh. Ví dụ, khôn ngoan (77,0%), biết làm ăn (67,8%), chăm chỉ (66,7%), thông minh (66,7%), nhìn xa trông rộng (51,7%), biết kinh doanh (43,7%)...

Có thể thấy rằng, người Khơme ở vùng Tây Nam Bộ trong định khuôn dân tộc của bản thân người Khơme cũng như của các dân tộc khác là một dân tộc hiền lành, thật thà, chân chất, song còn chưa thật giỏi giang trong làm ăn, chưa thật nhạy cảm trong kinh doanh, buôn bán.

Như vậy, tại vùng Tây Nam Bộ hình ảnh các dân tộc Kinh, Hoa, Khơme có những điểm giống nhau, nhưng cũng có nhiều điểm khác nhau. Những nét khác biệt đã tạo nên bản sắc của mỗi dân tộc. Tuy nhiên, những kết quả nghiên cứu nêu trên cũng cho thấy rằng, các cấp chính quyền nên tạo điều kiện để người dân Khơme có thể học hỏi, đúc rút kinh nghiệm, dần nâng cao năng lực sản xuất kinh doanh của mình, sánh vai cùng các dân tộc khác trong quá trình phát triển.

Chú thích

(1) Các số liệu trong bài này được lấy từ kết quả khảo sát thực tiễn của đề tài cấp bộ: "Tâm trạng và nguyện vọng của cư dân Tây Nam Bộ về khối đoàn kết dân tộc" do GS.TS. Đỗ Long làm chủ nhiệm, Viện Tâm lý học là cơ quan chủ trì.